

**O‘ZBEKISTON OLIY O‘QUV YURLARIDA HARBIY TAYYORGARLIK
TIZIMINING SHAKLLANISHI TARIXI
VA RIVOJLANISHINING ASOSIY BOSQICHLARI**

Davlatov Jamoliddin Qurbonboy o‘g‘li

O‘zMU Harbiy tayyorgarlik o‘quv markazi o‘qituvchisi, rezervdagi mayor.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19641652>

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston oliy o‘quv yurtlarida harbiy tayyorgarlik tizimining shakllanishi tarixi va rivojlanishining asosiy bosqichlari shunga oid eng asosiy va ustuvor yo‘nalishlar belgilangan.

Kalit so‘zlar: harbiy tayyorgarlik, chaqiruvga qadar tayyorgarlik, harbiy tibbiy tayyorgarlik.

**ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ И ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ
ВОЕННОЙ ПОДГОТОВКИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ УЗБЕКИСТАНА**

Аннотация. В данной статье изложена история формирования и основные этапы развития системы военной подготовки в высших учебных заведениях Узбекистана, определены наиболее важные и приоритетные направления в этом отношении.

Ключевые слова: военная подготовка, подготовка к призыву, военно-медицинская подготовка.

**HISTORY OF FORMATION AND MAIN STAGES OF DEVELOPMENT OF THE
MILITARY TRAINING SYSTEM IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF
UZBEKISTAN**

Annotation. This article describes the history of the formation and the main stages of development of the military training system in higher educational institutions of Uzbekistan, and identifies the most important and priority areas in this regard.

Keywords: military training, preparation for conscription, military medical training.

Har qanday mustaqil davlatning barqarorligi va xavfsizligi, avvalo, uning milliy mudofaa tizimi bilan chambarchas bog‘liqdir. Ushbu tizimning muhim tarkibiy qismlaridan biri yoshlarni, xususan oliy ta‘lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarni harbiy tayyorgarlikdan o‘tkazish hisoblanadi. O‘zbekistonda oliy o‘quv yurtlarida harbiy tayyorgarlik tizimi tarixan muayyan bosqichlarni bosib o‘tgan bo‘lib, u jamiyatdagi siyosiy, ijtimoiy va harbiy islohotlar bilan uzviy bog‘liq holda rivojlanib kelmoqda.

O‘zbekiston hududida oliy o‘quv yurtlarida harbiy tayyorgarlik tizimining shakllanishi XX asrning 20–30-yillariga to‘g‘ri keladi. Bu davrda O‘zbekiston Sovet Ittifoqi tarkibida bo‘lgan va barcha oliy ta‘lim muassasalarida yagona ittifoq harbiy siyosati asosida harbiy tayyorgarlik olib borilgan. Oliy o‘quv yurtlarida “harbiy kafedralar” tashkil etilib, talabalarga umumharbiy bilimlar, saf tayyorgarligi, qurol-aslaha bilan muomala qilish asoslari o‘rgatilgan.

Ikkinchi jahon urushi yillarida harbiy tayyorgarlikning ahamiyati yanada ortdi. Oliy ta‘lim muassasalari nafaqat mutaxassislar, balki zahiradagi ofitserlarni tayyorlash markazlariga ham aylandi. Bu davrda harbiy ta‘lim amaliy yo‘nalishga ega bo‘lib, front ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda olib borildi. Urushdan keyingi yillarda oliy o‘quv yurtlaridagi harbiy tayyorgarlik tizimi nisbatan barqarorlashdi.

Harbiy kafedralar faoliyati muntazam yo'lga qo'yildi, o'quv dasturlari takomillashtirildi.

Talabalar o'qish davomida zaxira ofitseri yoki serjant sifatida tayyorlandi. Bu davrda harbiy tayyorgarlik asosan Sovet Armiyasi manfaatlariga xizmat qilgan bo'lib, milliy xususiyatlar deyarli inobatga olinmagan. Shunga qaramay, mazkur tizim yoshlarning intizomi, jismoniy tayyorgarligi va vatanparvarlik ruhini shakllantirishda muhim rol o'ynadi. 1991-yilda O'zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishishi bilan oliy o'quv yurtlaridagi harbiy tayyorgarlik tizimini tubdan qayta ko'rib chiqish zarurati tug'ildi. Endilikda ushbu tizim mustaqil davlatning milliy manfaatlari va Mudofaa doktrinasi asosida shakllantirila boshlandi.

Dastlabki yillarda sobiq sovet tizimidan qolgan harbiy kafedralar faoliyati saqlab qolindi, biroq o'quv rejalari va mazmuniga bosqichma-bosqich milliy yondashuvlar joriy etildi.

O'zbekiston Qurolli Kuchlari uchun zarur bo'lgan mutaxassislarni tayyorlash asosiy maqsad qilib belgilandi. 2000-yillardan boshlab oliy ta'lim tizimida harbiy tayyorgarlikning yangi shakllari joriy etildi. Harbiy kafedralar o'rniga ayrim oliy o'quv yurtlarida harbiy-ta'lim fakultetlari yoki harbiy tayyorgarlik markazlari tashkil qilindi. Shu bilan birga, barcha talabalarga mo'ljallangan "Chaqiruvga qadar harbiy tayyorgarlik" fanining mazmuni takomillashtirildi.

Mazkur bosqichda harbiy tayyorgarlik faqat harbiy bilim berish bilan cheklanmay, balki yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, milliy g'urur va mas'uliyat hissini oshirishga yo'naltirildi. Amaliy mashg'ulotlar, dala o'quvlari va harbiy qismlar bilan hamkorlik kuchaytirildi. So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan keng ko'lamlis islohotlar doirasida oliy o'quv yurtlaridagi harbiy tayyorgarlik tizimi ham yangi bosqichga ko'tarildi. Prezident farmonlari va qarorlari asosida harbiy ta'limning huquqiy-me'yoriy bazasi mustahkamlandi, moddiy-texnik ta'minot yaxshilandi. Zamonaviy axborot texnologiyalari, simulyatorlar va innovatsion o'qitish usullari joriy etildi. Talabalarning jismoniy, ma'naviy va psixologik tayyorgarligiga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Harbiy tayyorgarlik tizimi endilikda milliy xavfsizlik, tinchlik va barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim ijtimoiy institut sifatida namoyon bo'lmoqda. Buning yaqqol namunasini hozirgi kundagi ayni mana shu sohadagi islohotlardan ko'rayotganligimiz ayni haqiqat. Xavfsizlik kengashining 2026-yil 13-yanvar kunidagi yig'ilishida Qurolli Kuchlar Oliy Bosh Qo'mondoni, prezident Mirziyoyev Shavkat Miromonovich tomonidan harbiy sohani isloh qilish bo'yicha ustuvor vazifalar belgilandi. Mudofaa va xavfsizlik masalalari ushbu yig'ilishda davlat siyosatining eng ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida yana bir bor e'tirof etildi. Yig'ilishda belgilangan vazifalar Qurolli Kuchlarni zamonaviy tahdid va chaqiriqlarga mos ravishda rivojlantirish, harbiy boshqaruv tizimini takomillashtirish hamda kadrlar tayyorlash sifatini tubdan oshirishga qaratilgani bilan ahamiyatlidir. Bu jarayonda oliy ta'lim muassasalarida amalga oshirilayotgan harbiy tayyorgarlik tizimi muhim tayanch bo'g'in sifatida qaralmoqda.

Xususan, yoshlarni harbiy xizmatga puxta tayyorlash, ularning kasbiy va intellektual salohiyatini oshirish, zamonaviy qurol-aslaha va harbiy texnika bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirish ustuvor vazifa etib belgilandi. Oliy o'quv yurtlaridagi harbiy tayyorgarlik markazlari faoliyatini Qurolli Kuchlar ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish, ta'lim dasturlarini real harbiy-amaliy tajriba bilan boyitish zarurligi ta'kidlandi. Bu esa, o'z navbatida, harbiy ta'limning sifati va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, yig'ilishda harbiy xizmatchilar va bo'lajak ofitserlarning ma'naviy-axloqiy qiyofasini yuksaltirish, ularda Vatanga sadoqat, mas'uliyat va fidoyilik tuyg'ularini mustahkamlash masalalariga alohida e'tibor qaratildi. Oliy ta'lim tizimidagi harbiy tayyorgarlik jarayonida tarixiy xotira, milliy qadriyatlar va zamonaviy vatanparvarlik g'oyalarini uyg'un holda singdirish muhim omil sifatida ko'rilmogda. Umuman olganda, hozirgi bosqichda O'zbekiston oliy o'quv yurtlarida harbiy tayyorgarlik tizimi nafaqat Qurolli Kuchlar uchun zaxira kadrlar tayyorlash, balki yosh avlodni har tomonlama barkamol, mustaqil fikrlaydigan va yurt taqdiriga daxldor shaxslar etib tarbiyalashga xizmat qilmoqda.

Ushbu tizimning izchil rivoji mamlakat mudofaa salohiyatini mustahkamlash, milliy xavfsizlikni ta'minlash hamda jamiyatda tinchlik va barqarorlikni saqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtayi nazardan qaralganda, so'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida mudofaa va xavfsizlik sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar tizimli va uzluksiz xarakter kasb etmoqda.

Xususan, Qurolli Kuchlarni modernizatsiya qilish, ularning jangovar shayligini oshirish hamda professional kadrlar zaxirasini shakllantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Bu jarayonda oliy ta'lim muassasalarida harbiy tayyorgarlikdan o'tayotgan talabalar kelajakdagi zaxira ofitserlar va malakali mutaxassislar sifatida qaralmoqda. Amaliy jihatdan qaraganda, bugungi kunda respublikaning ko'plab oliy o'quv yurtlarida harbiy tayyorgarlik markazlari Mudofaa vazirligi bilan bevosita hamkorlikda faoliyat yuritmoqda.

O'quv jarayoniga xizmat nizomlari, jangovar tayyorgarlik elementlari, taktik mashg'ulotlar, harbiy topografiya, aloqa va muhandislik asoslari kiritilgan. Talabalar nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'lmoqda, balki harbiy qismlarda o'tkazilayotgan amaliy yig'inlar orqali real harbiy muhit bilan yaqindan tanishmoqda. Bundan tashqari, so'nggi yillarda harbiy ta'lim tizimiga zamonaviy texnologiyalar jadal joriy etilmoqda. Virtual trenajyorlar, elektron o'quv dasturlari, simulyatsion mashg'ulotlar orqali talabalar murakkab harbiy vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirmoqda. Bu esa xalqaro harbiy ta'lim standartlariga mos kadrlar tayyorlash imkonini bermoqda. Mazkur yondashuv harbiy tayyorgarlik sifatini oshirish bilan birga, yoshlarning ushbu sohaga bo'lgan qiziqishini ham kuchaytirmoqda.

Fakt sifatida ta'kidlash joizki, harbiy tayyorgarlik jarayonida jismoniy tayyorgarlik bilan bir qatorda psixologik barqarorlikka ham alohida e'tibor qaratilmoqda. Maxsus mashg'ulotlar orqali stressli vaziyatlarga bardoshlilik, jamoada ishlash, yetakchilik fazilatlarini rivojlantirilmoqda.

Bu sifatlar nafaqat harbiy xizmatda, balki fuqarolik hayotida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida harbiy tayyorgarlik tizimi yoshlar o'rtasida vatanparvarlik g'oyalarini mustahkamlashda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Davlat ramzlariga hurmat, milliy tarix va harbiy merosga sadoqat, tinchlik va barqarorlikning qadriga yetish kabi tushunchalar harbiy mashg'ulotlar mazmuniga izchil singdirilmoqda. Bu esa yosh avlod ongida Vatan himoyasi muqaddas burch ekanligi haqidagi tushunchani mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston oliy o'quv yurtlarida harbiy tayyorgarlik tizimi bugungi kunda milliy xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim strategik institutga aylangan. Ushbu tizimning izchil rivojlanishi Qurolli Kuchlarning salohiyatini oshirish, malakali kadrlar zaxirasini yaratish hamda jamiyatda tinchlik va barqarorlikni mustahkamlashning ishonchli kafolati bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Mudofaa to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qurolli Kuchlarni isloh qilish va rivojlantirishga oid farmon va qarorlari. – Toshkent.
5. O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi rasmiy axborot manbalari va me‘yoriy-huquqiy hujjatlari.
6. Harbiy pedagogika va psixologiya asoslari / O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: Harbiy nashriyot, 2020.
7. Zokirov A., Karimov B. Harbiy ta‘lim tizimini modernizatsiya qilishning dolzarb masalalari. – Toshkent, 2021.
8. Abdullayev S. Oliy ta‘lim muassasalarida harbiy tayyorgarlikni tashkil etish metodikasi. – Toshkent, 2019.
9. Xavfsizlik va mudofaa masalalari bo‘yicha ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Toshkent, 2022.
10. “Vatanparvarlik tarbiyasi va harbiy tayyorgarlik” mavzusidagi ilmiy maqolalar to‘plami. – Toshkent, 2020.